

Omhändertagande i riskfyllda miljöer

Lillemor Örebrand

För polis, ambulans och räddningstjänst är riskfyllda miljöer en del av det normala arbetet. Problemet är att orsaken till själva risken kan variera stort. För händelser som innefattar farliga ämnen har FOI varit med och tagit fram utbildningen Omhändertagande i riskfyllda miljöer, som ger deltagarna en teoretisk grund, praktiska övningar och ett nätverk för kunskapsutbyte.

TÄNK DIG EN trafikolycka med ett utsläpp av giftig gas. Du ser hur ambulansen stannar en bra bit bort men ingen går fram till den skadade. Ambulanspersonalen har upptäckt kemikalieutsläppet och vet att det kan vara förenat med livsfara att gå nära. Problemet är att den skadade inte kan ta sig från platsen själv utan behöver deras hjälp. Ska ambulanspersonalen offra sig själva för att hjälpa den skadade eller vänta tills räddningstjänsten är på plats med sina lufttuber på ryggen så de kan hämta den skadade personen och stoppa läckaget?

Vi alla förlitar oss på att blåsljuspersoneal inom sjukvården, polisen och räddningstjänsten ska kunna komma till undsättning när krisen är ett faktum. Men är det rimligt att de ska sätta sina egna liv i fara för att rädda oss? Nej, såklart inte. Men samtidigt är det deras jobb, så vi vill inte heller att de ska stå passiva på sidan av utan att kunna eller våga agera.

EN RISKFYLLD MILJÖ

Ibland, som nu under coronapandemin, är det ett farligt ämne som utgör risken. Oavsett risk vill vi att blåsljuspersonealen, så långt som möjligt, ska kunna agera i denna riskfyllda miljö för att kunna rädda liv. Nyckeln till ”så långt som möjligt” är att de som kommer först till platsen förstår risken och hur den kan minimeras till en godtagbar nivå, exempelvis genom användning av personlig skyddsutrustning.

När det gäller coronautbrottet har just personlig skyddsutrustning hamnat i fokus. Det handlar inte om en isolerad händelse där bara ett fåtal brandmän ska förse med rätt skyddsutrustning, utan en situation där många olika personalkategorier behöver skyddsutrustning i hela landet och där dessutom risk för brister uppstår på grund av leveransproblem från tillverkare.

Även i en riskfylld miljö vill vi att vårdpersonal ska kunna utföra sitt arbete och omhänderta sjuka och skadade. Det gäller både ambulanspersonal som hämtar patienter utanför sjukhuset och sjuksköterskor och läkare inne på avdelningarna. Att miljön kan vara riskfylld syns extra tydligt nu i ljuset av corona, där personlig skyddsutrustning som andningsskydd, handskar, visir och förkläden har en strykande åtgång.

SVENSK KRISBEREDSKAP INOM FARLIGA ÄMNER

För att Sverige ska kunna möta utmaningar i samhället krävs en väl fungerande krisberedskap. Denna krisberedskap har många dimensioner, såsom lagstiftning, samverkan, materiel, och ledningsprinciper, och den ska kunna hantera både kända och okända situationer. I Sverige har vi som nationell resurs specialgrupper som är tränade i att hantera situationer som är sällanhändelser. Till exempel är polisens bombskydd en sådan grupp som är specialtränad att hantera och desarmera bomber, räddningstjänstens grupp för så kallad avancerad indikering är experter på att detektera misstänkt farliga utsläpp av radioaktiva och kemiska substanser, och kemambulansen är ytterligare ett exempel på en expertgrupp med personal som är specialtränad för att hantera händelser som innefattar kemikalier, till exempel olyckor vid kemiindustrier. Dessa specialgrupper besitter stor expertkunskap inom sina respektive områden och är en tillgång för nationen.

Men när det kommer till kritan är det dock inte sällan enskilda poliser, sjukvårdare eller räddningstjänst som ska hantera hotet. För de vanliga typerna av händelser tränar de under sin utbildning, och praktiserar det sedan i sin vardag. Men sällanhändelser? Det är tyvärr inte tillräckligt att det finns en nationell expertfunktion om den inte är känd ute i systemet. Därför krävs det särskilda utbildningar för

att sprida kunskap om dess existens och hur stödet kan nyttjas, men även en grundläggande förståelse för hur man på bästa sätt ska agera i olika situationer. Det är viktigt att de personer som först larmas till platsen har kunskap om vad de ska titta efter, vilka signaler som finns på platsen, eller i larmmeddelandet, som avslöjar att detta är en extraordinär händelse med farliga ämnen, och som då gör att de stannar upp och tänker igenom om och hur de kan minimera riskerna, och gör det, innan de fortsätter med sitt riskfyllda arbete.

UTBILDNINGEN OMHÄNDERTAGANDE I RISKFYLLDA MILJÖER

För att blåljuspersonal ska kunna utföra sitt viktiga arbete på ett säkert sätt krävs att de är tränade i att förutse risker, för att på så sätt kunna minimera dessa. Att träning och övning ger en tryggare personal som på ett säkrare sätt kan agera i riskfyllda miljöer vet vi sedan länge. FOI har därför tillsammans med bland andra Europeiska CBRNe centret (en centrumbildning vid Umeå universitet som arbetar med forskning och utveckling inom området farliga ämnen: kemiska, biologiska, radioaktiva och nukleära) och kemambulansen i Region Skåne tagit fram en utbildning för blåljuspersonal där de ska lära sig bedöma risker och agera på ett riskminimerande sätt.

Genom att ge en utbildning som vänder sig till alla blåljusmyndigheter där deltagarna från olika organisationer blandas, kan vi tillsammans öka alla deltagares medvetenhet och förståelse för varandras arbete och lära av varandra. Till exempel är det av största vikt för polisen att en brottsplats bevaras och att ambulanspersonalen därför lämnar så lite avtryck som möjligt. Dessa frågor belyses i utbildningen och den samlade nationella förmågan höjs.

I exemplet ovan med kemikalieolyckan betyder det att ambulanspersonal som har gått vår utbildning lärt sig att redan tidigt känna igen tecken på kemikalieolycka och vet vad som väntar dem. De ser till att ta med sig personlig skyddsutrustning, såsom andningsskydd, för att kunna agera utan att försätta sig själva i fara. På detta sätt kan de hjälpa den skadade personen bort från olycksplatsen, till ensäker plats där de kan utföra en undersökning

och påbörja omhändertagande utan att själva försätta sig i livsfara.

Grundutbildningen i Omhändertagande i riskfyllda miljöer består av en tredagarsutbildning där första dagen genomförs hemifrån via en elektronisk lärplattform och dag två och tre är praktisk utbildning i grupp med instruktörer. Utbildningen på lärplattformen är tänkt att väcka tankar kring riskbedömningar och riskminimering. Deltagarna får i kursmaterialet lära sig vad som till exempel betecknar en kemikaliehändelse och att flera vardagshändelser som de inte anser vara kemhändelser ändå är kemhändelser och där ytterligare risker föreligger. Vi går i utbildningen igenom flera olika scenarier och hur riskerna i dessa skulle kunna minskas med exempelvis personlig skyddsutrustning. På lärplattformen får deltagarna löpande övningar kring riskbedömningar och får svara på: Vad är farligast just nu? Vad är farligast för mig? Vad är farligast för andra? Och på samma sätt: Vad är viktigast just nu? Vad är viktigast för mig och vad är viktigast för andra?

Grundutbildningens andra och tredje dag är praktiska dagar där deltagarna övar olika moment praktiskt tillsammans i grupper. Hur ska vi egentligen göra när vi ska sanera en person med frätskada i ansiktet? Hur mycket vatten behövs egentligen? Under hela grundutbildningen finns instruktörer på plats för att visa och instruera, ställa ledande frågor och berätta om sina egna erfarenheter. Det är viktigt att få kunskap med djup från lärplattformen men även att få omsätta denna kunskap i praktiska övningar. Efter genomgången grundutbildning har deltagarna fått en större förståelse för hur de kan och bör agera i riskfyllda miljöer.

RISKBEDÖMNING

Vad är det värsta som skulle kunna hända? Och hur ser vi till att det absolut inte sker? Exakt det, ska vi förbereda oss för genom att tydliggöra vad det värsta tänkbara i situationen är och i nästa steg vad vi kan göra för att undvika att det inträffar. Det här är grunden till riskbedömningen och något vi trycker hårt på i grundutbildningen. Riskbedömning är något som de flesta har hört talas om men sällan tror att de själva har gjort. Det är väl något som

arbetsgivaren gör eller som kräver byråkratiska formulär och blanketter? Nej, tvärtom är det något som var och varannan person gör dagligen i många vardagliga situationer. Vi bedömer risken att gå över vägen, risken att låta barnet klättra upp i trädet eller risken med att gå in i ett utrymme som stinker av något som även sticker i ögonen, och så vidare. Detta lyfter vi in i utbildningen under samlingsnamnet riskbedömning och där styr vi även tankarna till att hitta risker och hur vi ska kunna minimera riskerna.

Ett kraftfullt sätt att minimera risker vid en händelse med kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära händelser är att använda personlig skyddsutrustning såsom handskar, skyddskläder, skor och eventuellt ögonskydd och/eller andningsskydd.

INSTRUKTÖRSUTBILDNING

Ett sätt för oss på FOI att nå ut med vår expertkunskap och få spridning ut i regioner och kommuner istället för enbart på individnivå är genom att utbilda instruktörer som kan hålla grundutbildningen i sina hemtrakter. De blivande instruktörerna är tidigare deltagare i grundutbildningen som har visat en stor förståelse och extra intresse för ämnet.

Fördjupningar kring riskbedömningar och andningsskydd är några saker som deltagarna i instruktörsutbildningen kan räkna med. Instruktörsutbildningen är en utbildning där vi utbildar blivande instruktörer som efter genomgången utbildning ska veta tillräckligt mycket och känna sig trygga nog i rollen som instruktör för att hålla egna grundutbildningar på orten där de jobbar. Instruktörsutbildningen går igenom hur grundutbildningen ska hållas, pedagogik och tips för att underlätta för instruktören att hålla sin första utbildning. Utöver detta ger vi den blivande instruktören fördjupningskunskap kring kemikaliers egenskaper och varför de är viktiga att

förstå. Varför är det viktigt att veta om en kemikalie har högt eller lågt ångtryck? Eller ämnets giftighet? Eller på samma sätt, vad skiljer en luftburen smitta mot en droppsmitta? Jo, genom att kunna dessa saker så kan hen göra en bättre bedömning kring hur farlig situationen är eller kan bli. Till exempel så sprider sig smittan över längre avstånd om det rör sig om luftburen smitta jämfört med droppsmitta där dropparna är relativt tunga och snabbt faller till marken.

Under de tre dagarna som instruktörsutbildningen hålls varvas praktiska övningar med föreläsningar som ger fördjupande kunskaper. De blivande instruktörerna hinner knyta kontakter med huvudinstruktörerna och får med sig kontaktuppgifter till dessa så de lätt kan komma i kontakt med sakkunniga inom olika områden.

Den kontakt som skapas mellan instruktörer och huvudinstruktörer under utbildningarna underlättar enormt när frågor dyker upp. Tröskeln att kontakta en expert inom området är betydligt lägre om man har träffat personen i fråga tidigare. På samma sätt kan vi huvudinstruktörer via ett forum gå ut med aktuell information till alla instruktörer på ett lätt sätt.

En vanlig fråga i den pågående pandemin är till exempel vilket andningsskydd som de bör eller kan använda i regionen vid kontakt med coronasmittade. Vi som jobbar med personligt skydd på FOI har fått in många olika frågor kring vilka andningsskydd eller masker som kan användas som skydd mot coronaviruset och om filter till masker kan återanvändas eller är engångsartiklar, samt vilken typ av filter som skyddar bäst. Att få snabba och tydliga svar på denna typ av frågor i en krissituation är så klart av yttersta vikt för att kunna hålla till exempel vårdpersonal friska och trygga i sitt arbete. Kunskap och övning är en förutsättning för att undsätta både drabbade och personal i riskfyllda miljöer. ■

Detta är ett utdrag ur FOI:s rapport Perspektiv på åandemin - Inledande analys och diskussion av beredskapsfrågor i ljuset av coronakrisen 2020 FOI-R--4992--SE.

FÖR VIDARE LÄSNING

Läs mer om utbildningen på hemsidan för Omhändertagande i Riskfylld Miljö: www.ormconcept.se.